
DE VLAMING: AUTONOOM OF A UTISTISCH²

Ludo Abicht

De Duitse filosoof Ernst Bloch beweerde, dat we met een minimum aan inductieve logica wel enigszins zekere uitspraken konden doen over het verleden, in elk geval het eigen verleden, en dat we, op grond daarvan, de mogelijkheid hadden om iets over de richting van de toekomst te zeggen, maar dat we absoluut niets wisten over "das Dunkel des gelebten Augenblicks", het precieze moment dat we nu aan het beleven waren. Men zou deze uitspraak over de tijd ook op de ruimte kunnen toepassen: over verre en minder verre landen kunnen we als journalisten, etnologen en antropologen relatief ware dingen vertellen, feiten en analyses die dan door andere feiten en analyses geverifieerd of gefalsificeerd kunnen worden, maar wat weten we eigenlijk over onszelf? Voor we hierop ingaan, is het toch interessant dat we, als het ware vanzelfsprekend, van de "Duitse" filosoof Bloch gesproken hebben. Bloch was een in Duitsland geboren en opgevoede jood die vanwege zijn opinies (en/of zijn "ras") driemaal tot ballingschap gedwongen werd. Tijdens WO 1 vluchtte hij als overtuigd antimilitarist en pacifist naar Zwitserland, onder de Nazi's werd hij als jood en marxist met de dood bedreigd en na jaren de gevierde filosoof van de DDR te zijn geweest, werd hij, 80 jaar oud, nog eens uit het land verdreven waarvoor hij in 1946 bewust gekozen had. Hoe "Duits" is dus die Ernst Bloch en waarom zou een dergelijke vraag hem verbazen? Hij was in Duitsland geboren als zoon van een Duits ambtenaar. Hij studeerde aan een oerdegelijk Duits Gymnasium en aan een reeks van Duitse universiteiten. Hij sprak en schreef een schitterend Duits en was als geen ander vertrouwd met de Duitse klassieke schrijvers, schilders en musici. Als marxist was hij een internationalist, als jood voelde hij zich verbonden met de eeuwenoude profetische traditie van de bijbel tot de ketterse sekten van de zestiende eeuw, maar als Duitse prof verlangde hij van zijn studenten dat ze uiteraard de eigen nationale culturele traditie zouden

kennen, waarden, verrijken en als intellectuelen doorgeven.

In feite kan ik hiermee mijn voordracht als geëindigd beschouwen, omdat ik na meer dan 23 jaar in het buitenland nog steeds niet begrijp waarom Vlamingen zoveel moeite hebben met de erkenning van hun eigen identiteit. Een kleine groep is er als het ware door geobsedeerd en reageert dan ook als een opgewonden verzameling van "beroepsvlamingen" met een heel beperkte intellectuele horizon. In het kader van deze uiteenzetting noem in hen de "Vereniging van Vlaamse Autisten", al kunnen we zonder moeite veel lelijker namen verzinnen. Daar ik hun houding echter als een ziektebeeld interpreteer, is er geen reden tot onnodige polemiek. Dat deze autisten vooral in het conservatieve, reactionaire of eerder "rechtse" kamp te vinden zijn - en de begrippen "links en rechts" hebben hier zowel te maken met de sociaal-economische als ethische vragen - is gedeeltelijk te wijten aan de specifieke geschiedenis van deze regio en niet noodzakelijk aan hun hypernationalisme. Tegenover deze autisten staan de schamele Vlamingen. In de tijden voor het Tweede Vaticaans Concilie waren de "schamele armen" mensen die zich schaamden over hun armoede en dus door liefdadige ijveraars moesten worden opgespoord. De schamele Vlamingen van vandaag zijn de landelijke intellectuelen die zich om voor mij onverklaarbare redenen tegen hun toevallige geboorte afzetten. Gedeeltelijk is dat een overblijfsel uit het Belgische verleden, toen geestigheden als "un &re intelligent ne peut être flainand" nog niet als racistische praat ontmaskerd werden, en voor een ander gedeelte door het onverwachte intellectuele masochisme ten opzichte van de Nederlander naar wie men kwispelend placht op te kijken. Verder worden deze schamele Vlamingen nog in hun schamelheid versterkt door een verkeerd begrepen internationalisme dat niet heeft ingezien dat lokale, regionale en nationale verscheidenheid de enige voedingsbodem is voor een levende internationale cultuur. Tussen autisme en schamelheid staat autonomie als Aristoteles' 'Juiste midden' tussen twee extremen.

Autonomie.

In een cultureel-politiek geladen debat volstaat het jammer genoeg niet terug te grijpen naar objectieve semantische definities, omdat iedereen toch al weet wat je ermee bedoelt, ook al klopt dit in feite niet. Neem bijvoorbeeld de misverstanden rond het begrip "integratie", dat voor de enen een eufemisme is voor totale assimilatie en voor de anderen dan weer een synoniem van

alteriteit als isolatie. Zo zal een verdediger van de integratie op één avond vaak verweten worden dat hij een voorstander zou zijn van de sexuele verminking van Noordafrikaanse meisjes en tegelijkertijd dat hij door zijn homogeneïteitsdenken de vernietiging van de Maghrebijnse cultuur voorstaat. Dat zijn de avonden waar een mens achteraf wakken van ligt, want hoe breng je die gespleten persoonlijkheid weer in één bed?

Hetzelfde geldt mutatis mutandis voor het begrip "autonomie". Etymologisch is er geen vuiltje aan de lucht: autonoom betekent gewoon "zeitstandig, volgens eigen beschikking denken en handelen". Niet van anderen afhankelijk, maar vrij in de positieve zin van een opgave die alleen jij, als individu of in groep, kan uitvoeren of verknoeien. Autonoom waren de patriciërs en grootgrondbezitters van de oudheid of de vrije poorters van de late Middeleeuwen, en autonomie was één van de meest verleidelijke en mobiliserende slogans van de Franse Revolutie. In de geest van de achttiende eeuw schreef Gotthold Ephraïm Lessing in 1780 zijn essay "Die Erziehung des Menschengeschlechts", waarin hij in honderd stellingen tot de bevinding kwam dat de moderne mens eindelijk rijp was geworden om autonoom, zonder betutteling of voorbeeld, zijn eigen leven te leiden. Voor de bevolking van wat nu Vlaanderen is duurde het echter veel langer voor men überhaupt aan autonomie kon denken. We zouden dat literair kunnen illustreren aan de hand van twee belangrijke boeken die inhoudelijk in elkaars verlengde liggen, het "Geuzenboek" van Louis Paul Boon en "Het verdriet van België" van Hugo Claus. Wie deze twee boeken aandachtig na elkaar leest en daarbij nog even zijn kennis van de historische feiten opfrist moet getroffen worden door het verband ertussen. Een bevolking die op een zodanig grondige en efficiënte manier voor zijn opstandigheid werd afgestraft, politiek bevoegd en door generaties van Jezuïeten en pastoors gebrainwasht, die sinds 1585 bijna vijf eeuwen lang alle verantwoordelijkheid kon afschuiven op buitenlandse of cultuurvreemde autoriteiten, ontwikkelde inderdaad dit plantrekkerige pseudo-anarchisme dat Claus zo akelig klinisch in zijn autobiografie beschrijft.

De reële autonomie van de Vlaamse bevolking was en is nog steeds een proces dat nu in een stroomversnelling schijnt te zijn gekomen, mede door ontwikkelingen zoals die in Centraal Azië en heel Oost-Europa. Dit proces werd op gang gebracht, en ook hier zijn er parallellen te trekken met onze vrienden uit Centraal Azië, door intellectuelen en kunstenaars, want kunst en filosofie hebben nu eenmaal die intrinsiek utopische kwaliteit die meer is dan een louter vrijblijvend wensdenken, zoals de geschiedenis van wetenschap en technologie heeft bewezen. Bijna overal in West- en nu ook in Oost-Europa

ontstaan kringen van intellectuelen en artiesten die vooreerst gericht zijn op het herontdekken, bewaren en verdedigen van de eigen culturele traditie.

In een volgende fase wordt het echter duidelijk dat dit onschuldige "cultuernationalisme" de wegbereider is voor andere bewegingen van sociaal-economische, politieke en juridische aard. De geschiedenis van de Vlaamse Beweging vormt hierop geen uitzondering, ook al heeft het om specifieke redenen lang geduurd voor het verband tussen culturele en economische ontvoogding gelegd werd. Vandaag kunnen we met statistieken en cijfers in de hand zeggen dat Vlaanderen, uiteraard binnen de grenzen van de internationale context, economisch geëmancipeerd is. De juridische en politieke hervormingen vanaf de jaren dertig tot de huidige staatshervorming zijn daarom ondenkbaar zonder de onderliggende economische verschuivingen. De periode van de jaren zestig, waarin Herman Deleeck zijn rapport schreef over de vernederlandsing van het bedrijfsleven in Vlaanderen, heeft plaats gemaakt voor een machtsverdeling die veel verder gaat dan de correcte toepassing van de taalwetten. Merkwaardig genoeg begint en eindigt zoon ontwikkeling naar autonomie op het culturele niveau: zelfs met een stevige sociaal-economische en juridische basis kan er nog steeds geen sprake zijn van volledige autonomie, zelfbeheer dus, zonder een voldoende mate van culturele subjectieve en objectieve zelfverzekerdheid. Louter subjectieve zelfverzekerdheid, die niet gepaard gaat met erkenning van buitenaf, vervalt al te gemakkelijk in de verkramping van het autisme en de angst voor het vreemde. Louter objectieve waardering is al even onaanvaardbaar, omdat autonomie en zelfbewustzijn nu eenmaal per definitie niet van buitenaf kunnen worden aangeboden, laat staan opgedrongen. Ik denk dat de bevolking van Vlaanderen vandaag op de drempel staat van deze laatste en moeilijkste fase van haar ontvoogding, wat helemaal niet wil zeggen dat ze die drempel ook zal kunnen overschrijden.

Autisme.

Terwijl autonomie het gevolg is van een normaal en gezond groeiproces, is autisme een ziekte die des te gevaarlijker is, omdat ze een ongewenst bijproduct is van dit streven naar autonomie en er een totale karikatuur van kan maken. We begaan vaak de fout de vertegenwoordigers van dit nationale autisme te brandmerken als hopeloos verouderde, reactionaire krachten die in een imaginair verleden zijn blijven vasthangen. We hebben voor deze misvatting voldoende illustratieve elementen gaande van de folkloristische vormen

---

waarin dit autisme zich vertoont tot het schaamteloze geflirt van bepaalde extremistische groepen met fascistische oermythen en verouderde elementen van pseudo-wetenschappelijk biologisch racisme. Daarbij zien we echter over het hoofd dat dit autisme veel meer is dan een regressieve beweging van nostalgie naar het ingebeelde verheerlijkte verleden, maar eerder een poging om vandaag en morgen nog een houvast te vinden in een wereld die steeds meer opengaat en uniform wordt en waarin men als individu dreigt verloren te lopen.

Voor de autist is deze verkrampte houding een vluchtmechanisme dat des te hardnekkiger werkt naarmate de confrontatie met de ander inderdaad een risico inhoudt dat niet iedereen bereid is aan te gaan. Natuurlijk kan en moet de democratische overheid de onwettige, agressieve vormen van dit autisme krachtig bestrijden, zoals nu stilaan het geval is in Duitsland, maar daarmee wordt de kern van het probleem nog niet geraakt. Want net zoals de ontvoogding, waarvan dit autisme een karikatuur is, heeft deze ontwikkeling diepe wortels. Aan het einde van "Het verdriet van België" lacht iemand in een café met het idee, dat we nu, na het fascisme, maar eens de democratie moeten proberen: "met dezelfde mensen zeker?" Anders gezegd: indien democratie idealiter samengaat met autonomie, hoe kunnen we dan verwachten dat een bevolking, die al eeuwen met schade en schande geleerd heeft het openbare debat te schuwen en Zivildourage met donquichotterie verwacht, plotseling rijp zou zijn voor het communicatieve handelen dat Habermas als een essentieel kenmerk van de Vrije maatschappij beschouwt?

Omdat het autisme pathologisch van aard is, kan het onmogelijk de eigen positie relativiseren, door bijvoorbeeld in te zien hoezeer de eigen cultuur een produkt is van interactie met vreemde culturen en ook niet kan groeien zonder die voortdurende wisselwerking met anderen. Het autisme kan namelijk niet dialectisch denken en bijt zich dus vast in een valse exclusiviteit die meent dat de eigenheid slechts ten koste van het andere en de anderen kan worden bereikt.

Naast dit bekende autisme dat zijn stellingen van de daken schreeuwt, is er echter nog een andere, stillere vorm van autisme die erin bestaat dat men de confrontatie met de omgeving uit de weg gaat, zich als het ware "met zijn eigen zaken bemoeit", "niet aan politiek doet" of "zijn nek niet uitsteekt". Dit stille autisme is de ideale voedingsbodem voor het agressieve racisme van de xenofobe actiegroepen die daardoor vaak de perverse rol van slachtoffers van de overheidsrepressie toegewezen krijgen. Anders gezegd: een duidelijke

afkeuring van intolerantie in een sportclub of een stamcafé is veel efficiënter dan een goedbedoeld manifest van progressieve intellectuelen die, volgens de gangbare publieke opinie, "geen last van de vreemdelingen hebben", wat nog gedeeltelijk juist is ook. Het zal daarom ook veel moeilijker zijn om dit discrete, zogenaamd a-politieke autisme tegen te gaan dan de openlijk racistische variëteit ervan. De verschillende Europese enquêtes, waaruit blijkt dat de Vlamingen heel laag scoren in tolerantie, terwijl de politieke uiting daarvan nog steeds relatief klein is, wijzen m.i. op dit stille autisme dat door geen betogingen of wetten aangepakt kan worden. Politici, die in een democratie verplicht zijn realistisch met het kiezersgedrag rekening te houden, zullen dan ook onvermijdelijk door dit fenomeen beïnvloed worden en er zich voor hoeden deze potentiële kiezers te veel af te schrikken.

De droom van Mark Grammens.

In zijn "Essay over de toekomst van Vlaanderen" schrijft de bekende journalist en essayist Mark Grammens onder meer het volgende: "Ik droom van een Vlaamse staat waarin 'Artsen Zonder Grenzen' een ministerieel departement vormt, dat de taak opneemt van wereldsolidariteit die de Republiek Vlaanderen zich vrijwillig heeft gesteld en die zij volledig uit haar welvaart financiert".

Hierbij zou ik twee kanttekeningen willen maken:

1. Ik ben het met de geest van deze uitspraak helemaal eens, ook al is het nog lang niet duidelijk hoe die Vlaamse staat er concreet zal uitzien: een federale deelstaat van België, een autonome eenheid in een grotere confederatie, een volledig onafhankelijke republiek?
2. Wat ook de uitkomst van de huidige ontwikkeling zal zijn, de vraag blijft hoe men deze mentaliteitsverandering zal kunnen doorvoeren, en ook hierop kan niemand een sluitend antwoord geven, al lijkt het inderdaad de enige weg om zowel boven dit traditionele autisme als de modieuze zelfonderschatting uit te kunnen stijgen.

Misschien had de Poolse filosoof Leszek Kolakowski wel gelijk toen hij in 1968 schreef "dat de echte progressieven altijd gedoemd zijn om een minderheid te vormen, maar dat het er zonder hen nog slechter aan toe zou gaan".

Vandaag hebben we een enorme en dringende behoefte aan mensen die tegelijkertijd autonoom denken en leven en voldoende begrip kunnen opbrengen voor de zoektocht van verschillende bevolkingsgroepen en culturen naar hun eigen specifieke inbreng. Ook als ze altijd een minderheid zullen blijven binnen elke groep, hebben zij toch de plicht te werken aan een nieuwe vorm van internationale informatie en solidariteit, die voldoende genuanceerd en dialectisch is om binnen afzienbare tijd de valse tegenstelling tussen eigenheid en wereldburgerschap intellectueel zodanig te discrediteren dat voordrachten als deze gelukkig overbodig geworden zijn.

7 maart 1993 - De Singel (Antwerpen)